

Magyary Ágnes

ÖKÖRNYÁL

„...*talán valamennyien azért vagyunk helyben,
hogy egykor majd meghaljunk.*”
(Krúdy Gyula)

Redl ezredes megölte a dédapámat. Egy luxusautóért. Az ezredes önelégülten száguldozott Bécs utcáin a vadonatúj Daimlerével. Dédapám meg szenvedett, mert nem éppen kies nyaralás, amikor az ember golyót kap a tüdejébe. Az ezredes elárulta a hazáját. Dédapám, akinek nem volt autója, és emiatt gyalog volt kénytelen jönni-menni Kolozsváron, meg akarta védeni azt. Az ezredes főbe lőtte magát, amikor a kémelhárítás leleplezte az üzelmeit. A dédapámat pedig egy ügyes kezű olasz mesterlövész hatástalanította Asiagónál.

Az ezredes fényes katonai pályája 1913-ban ért véget. A festői és kényelmesen andalító 1913-ban, amikor Kafka azt gondolta, neurózisát kerteszeti munkával fogja enyhíteni. Aztán rá kellett jönnie, hogy az élet még az ő képzelt betegségeinél is lehangolóbb. Arthur Schnitzler viszont sokkal józanabb volt Kafkánál, ezért tényyszerűen állapította meg: *Lehet, hogy az emberiség Isten álma? Ez undorító lenne.* Pedig ő nem is olvasott Borgest. Majd egy balesetet szenvedett szamarat, akit villamos ütött el, pszichoanalízisre küldött Freudhoz. Freud utálta Schnitzlert. A dédapám 1918-ban halt meg. Mit lehetne mondani erről az évről?!

De nem erről a dédapámról akarok szót ejteni, akivel ilyen csúfosan elbánt Redl ezredes, hanem arról a másikról, aki fránya automobilra nem sokat adott. Ő lovon járt. A huszárok nem szeretnek gyalogolni. Borgest ő sem olvasott, de a kedvenc regényét Jókai írta: *Szeretve mind a vérpadig.* Jobban mondva ez a felesége, Bokor Róza kedvenc regénye volt, amelyet minden télen estéről estére hangosan felolvasott a családnak. A dédapám a csempekályha melegében ízlelgette a mondatokat, merengett a cselekményen, csodálkozott rá a karakterekre; más szóval békésen szunyókált. Mindez egy isten háta mögötti székely kislemben történt. Hiszen az én dédapám nem volt ideges fajta.

– Hogy tetszett? – kérdezte minden egyes felolvasás után Bokor Róza. A dédapám, mint udvarias férj, aki szereti és tiszteli a hitvesét, de mi főbb, egy picit rettegi is, szorgalmasan bólogatott.

Ez nála elvi kérdés volt, persze a faluban ezt inkább úgy nevezték: boldonság. De a dédapámat sosem érdekelte, hogy mit mondanak az emberek, máskülönben nem is vette volna feleségül Bokor Rózát. Ehhez viszont halált megvető bátorság kellett – ezek a sógora, Bólya Sándor szavai voltak. Dédapám térdig felgyúrt nadrágban állt a patakban, és a kedvenc lovát, Csillagot csutakolta, miközben Bólya sógor – némiképp a család megbízásából – lyukat beszélt a hasába. Ő is egyetértett a faluban terjengő mendemondákkal, hogy Róza lehet világgraszoló szépség, de igencsak furcsa szerzet, hiszen állítólag egész nap olvas. Még nyáron is a legnagyobb dologidőben – tette hozzá Bólya. De az a bolond Bokor Mózes nem szól semmit – magyarázta dédapám sógora –, ezek a Bokrok mindig félnótások voltak – tette még hozzá. Állítólag a forradalom kitörése előtt egyikük minden vasárnap az istentisztelet után Petőfi-verseket szavalt a templomkertben: *Akasszátok fel a királyokat! A szabadságharc alatt pedig lovat loptak a muszkától.*

– Azt mindenki csinálta – mondta dédapám –, ők is loptak tőlünk.

Bólya hallgatott, de nemsokára azzal folytatta, hogy arra már csak nem fogja mondani, hogy valótlanosság, amit a bábaasszony állít, miszerint ez a lány boszorkány. Jelentőségteljes szünetet tartott, majd így folytatta: a nagy fekete szemével megigéz. Bárkit.

– Na, ezt elhiszem – hagyta jóvá a dédapám.

Mert amikor Bokor Róza végigvonult a falun egyenes derékkal, a mellette alatt összefont kezekkel, biccentve fogadva az elhaladók köszönését, senkivel sem állt le diskurálni, márpedig az ő falujukban még a Kandók sem biccentettek, hanem rendesen harsogták az Adjon Isten!-t, noha nekik volt a legtöbb földjük; és a bálban úgy ropta a táncot, hogy még a legkitartóbb legények is kidőltek mellőle, a fecsegőket viszont nem állhatta, és dédapám maga is látta, ahogyan Bokor Róza egyik kezében a kapával, másikban pedig egy könyvvel gyomlálta az apja földjét. A tekintete pedig olyan volt, hogy még a tiszteletes úr is lesütötte előtte a szemét, mert még ő sem állta Bokor Róza nézését, amely a falu véleménye szerint öt fokkal megdöntötte a templom tornyát, elapasztotta a tehének tejét, és áprilistól június közepéig egy szem eső nem esett, mert az úton játszó gyerekek összesározták az ünneplőruháját.

Tehát a dédapám másnap megkérte a lány kezét. Bokor Róza figyelmesen meghallgatta. Bármelyik másik lány biztosan elsírta volna magát örö-

mében, de dédapám ki nem állhatta az asszonyi könnyeket. Majd anélkül, hogy akár igent vagy akár nemet mondott volna Bokor Róza, közölte a feltevéleit:

– A fiunkat Mózesnek fogjuk nevezni.

Dédapám bólintott.

– Előfizetünk a *Tolnai Világlapra*.

Nem volt kifogása ez ellen sem. Kedvenc vendéglőjében, az udvarhelyi Szabó Károlyban régi jó embere, Dr. Horváth is mindig ezt olvasgatta.

– Nézze – fordult hozzá a jó múltkorjában is –, dicsérik a huszárokat.

– Azt jól teszik – helyeselt dédapám, mert a lovaknál már talán csak a huszárokat szerette jobban. Pár héttel korábban meg kellett fenyítenie a Szabó Károly egyik kissé kaptatos törzsvendégét, aki nagy hangon mesélte, hogy néhány huszártiszt úgy kirúgott a hámból a Fényes vendéglőben, hogy ripityára törték a berendezést, beleértve a cigányzenekar hangszereit is, és szerinte – szószátyárkodott a garatra felöntött vendég – minden léha, semmirekellő, naplopó huszárt fel kellene akasztani az első fára.

– A védecemet – magyarázta aztán Dr. Horváth a bírónak – érzékenyen érintette ez a megjegyzés, mivel maga is ennél az alakulatnál szolgált, és úgy érezte, meg kell védenie a mundér becsületét.

– Na, de – protestált a bíró – nézze meg, mit tett a maga védence.

Ott állt bekötött fejfel a Szabó Károly törzsvendége, és meglehetősen morc ábrázattal méregette a dédapámat.

– Bíró úr, kérem – védekezett a dédapám –, én csak edukációs céllal beszélgettem el az atyafival.

Szóval ő Dr. Horváthtal órákon keresztül elbeszélgetett egy kancsó bor fölött a Szabó Károlyban, bár a kívülállók szerint órákon keresztül meg sem mukkantak, ami igaz lehet, mivel az én dédapám egyáltalán nem volt bőbeszédű ember. Tehát gavallérosan tudta Bokor Rózának megígérni: járatni fogják a *Tolnai Világlapot*. Amikor később mesélte Dr. Horváthnak, hogy megnősül, és az megkérdezte, milyen asszony a jövőöbéli, dédapám csak ennyit mondott:

– A *Tolnai Világlapot* olvassa.

A doktor szakértőként bólogatott:

– Az jelenthet jót, de jelenthet rosszat is.

A dédapám egyetértett. De az életben kockázatot kell vállalni – magyarázta –, különben is, nem egy makrancos kancát tört ő már be. Dr. Horváth azonban óvatosságra intette, mert szerinte nem egy férfi vesztét okozta már az ilyen hozzáállás, mire a dédapám derűlátása csak nem akart alábbhagyni,

mivel azzal állt elő, ha mégsem válna be a terve, akkor, ha szerencséje van, csak kitör már végre az a fránya háború, ahol remekül meg lehet oldani a rossz házasságból adódó gondokat.

– És még bejárónőnk is lesz – vágta ki a tromfot Bokor Róza.

– Lesz, drága, lesz – értett egyet a dédapám –, ha megmondja nekem, hogy mi az.

Igy aztán járt nekik a *Tolnai Világlapja*, volt bejárónőjük, és a kisfiukat Mózes névre keresztelték. Komolyabb összetűzésre csak kétszer került sor. Először, amikor Bokor Róza megjegyezte, hogy a veteményesben nyakig ér a gaz, mire dédapám közölte: a huszár nem kapál. Bokor Róza nem mondott semmit, csak nagyon hosszasan rászegelte a tekintetét. A dédapám, aki világeletemben makkegészséges volt, két hétig beesett vállakkal, köhécselve vonszolta magát.

– Megátkozott az a boszorkány – konstataálta Bólya.

A második összezörrenés Mózes születésekor adódott, amikor is alig-hogy világra jött a kisfia, és a bába bepólyálta volna, dédapám kikapta az asszony kezéből, és rohant hátra az istállóba az újszülöttel, aki torkaszakadtából üvöltött. Lendületesen rúgta be az istálló ajtaját, és bent mindenik ló tomporához odaérintette a gyermeket. Mózes, ahogy megérezte a lovak melegét, abbahagyta a sírást.

Bokor Róza egy hétig nem szólt hozzá, és ezúttal még arra sem méltatta, hogy fekete tekintetét rászegesse, de pár hét múlva, amikor lóháton kelt át a dombokon Kaca irányába, egyszer csak megbokrosodott a jószág, és bekövetkezett az, ami előtte még sosem volt: dédapám fejjel előre érkezett a földre. Nem tulajdonított jelentőséget a dolognak, felállt, megrázta magát, és visszaszállt a nyeregbe.

Más szóval, minden a legnagyobb rendben volt, igazán elégedettek voltak az életükkel, amikor kitört a háború.

Az eddigiekből is kiderült: dédapám nem volt neurózisra hajlamos típus vagy olyan személyiség, aki gyáván megfutamodott volna a kihívások elől, de a háború még az ő lelkivilágát is összeborzolta. Úgy érezte magát, mint az a bécsi számár, akit elütött a villamos. A villamos egy ronda szörny, mert nemcsak lármázva közeledik, de úgy elsodorja az embert lovastól, hogy szinte a másvilágon találja magát Isten színe előtt, ahol számot kellene adjon tetteiről, miközben kedves lova haldoklik, és neki még ahhoz sincs ereje, hogy megadja a kegyelemlovést, ezért sírni kezd, mint egy négyéves kisgyerek, akinek eltörött a parittyája. Isten haragos arcot vág, a ló vívja haláltusá-

ját, és neki meg nincs olyan szerencséje, hogy ezt az egészet csak álmodná, sőt, még a felesége hangját is hallja valahonnan:

– Ha nekem meg mer halni a háborúban, ne kerüljön a szemem elé!

Aztán hirtelen minden elmúlik, kiderül, hogy már megint nem halt meg, sőt, sok elesett bajtársához képest még szerencsésnek mondható, bár a háborúban viszonylagos fogalom a szerencse, mert lovát már az első attaknál kilőtték alóla, és ott állt a csatamező közepén, egyik kezében egy lapáttal, a másikban a csizmája sarkantyújával, mivel a huszárok felszerelése hiányos, mindenki azzal harcol, amivel éri. A sebesültek nyöszörgése és az életben maradt paripák ideges prüszkölése lengte be a dédapám kábulatát.

És másnap kezdődött minden előlről: megint jött a villamos, megint ugyanúgy elütötte, mint előző nap, és ő minden egyes újabb ütésnél úgy érezte: mindjárt megbolondul. De esztét veszteni az embernek még a háborúban sem könnyű. Pedig akkor talán elküldték volna pszichoanalízisre. Vagy őt vagy a lovát. Közben hulltak körülötte az emberek, de nem volt semmi baj, mert a hadvezetés mindig pótolni tudta a veszteségeket. Jöttek a vonatok megpakolva. Ömlöttek ki belőle az emberek. A háború éhes gyomorra pedig egymás után csócsálta meg, majd nyelte le őket, mielőtt mindegyikükön átgázolt a villamosával.

– Mindenről Redl ezredes tehet – mondta Bólya, aki bevonulásuk óta ott lovagolt mellette, vagy ásott mellette, vagy verekedett mellette, és többször úgy tűnt dédapámnak, jó úton halad, hogy esettanulmány legyen egy kezdő pszichoanalitikus rendelőjében.

Szerinte összeesküvés áldozatai, mert titkos paktumot kötöttek, addig ennek nem lesz vége, míg mind meg nem halnak. Ezt készítette elő az áru-ló ezredes, aki valójában nem hitszegő volt, hanem az állam megbízatásait hajtotta végre, és az egész felhajtás a szarajevói merénylettel, a háborúval, mozgósítással, csak el akarják terelni a figyelmüket, hogy szép nyugodtan vérezzenek itt ki, mint a húsvétkor levágott bárány. Amikor dédapám megkérdezte, ezt honnan veszi, Bólya azt válaszolta, Redl ezredes mondta neki személyesen, aki itt bolyong a fronton, szétlőtt fejét a hóna alatt cipelve tart terepszemlét, és szerinte ebből nagy baj lesz még. Ezzel dédapám is egyetértett. A későbbiekben kiderült: mindketten látnoki képességekkel rendelkeznek.

Amikor dédapám Budapesten sétálgatott Bokor Rózával és Mózzessel – különben bejárták az egész várost *Tolnától Baranyaig*, Bokor Róza szavai szerint –, dédapám semmilyen körülmények között nem volt hajlandó vil-lamosra szállni. Az egyik frontról vitték át a másikra, ezért volt másfél nap-

ja a fővárosban. Bokor Róza először azt hitte, a pénz miatt nem akar vilamosozni, és nagylelkűen felajánlotta, hogy fizet ő, mert amióta *a férje a háborúban vitézkedik* – ezek az ő szavai –, *neki kell a gazdaságot igazgatni, és már olvasni sincs ideje, de legalább tele a bugyelláris*. De hamarosan kiderült, hogy nem a pénzről van szó, hanem, ki tudja, dédapám miért irtózik felszállni arra a járműre. Bokor Róza, hogy oldja a feszültséget, elkövette azt az ostobaságot, hogy megkérdezte: milyen a háború? A dédapám megállt. Szétvetette a lábait. Beszélni kezdett:

– A háború olyan, mint amikor vasárnap felkel az ember, tudván: ez a nap különbözik az összes többitől; ünneplőruhát vesz, és elindul az istentiszteletre. Lassan, komótosan. Nincs miért sietni. A templomkertben gyülekező férfiakhoz csatlakozik, pár szót váltanak, majd bemegegy, és leül abba a padba, amely évtizedek óta a család helye. A háború is pont így indul, a különbség, hogy később ott már nem lehet szenderegni. Az ember ott lovagol a pompás egyenruhájában, hetykén hátratolt sapkával a felkelő nap fényében, de a következő percben már halott a huszár lova, és az azt követő pillanatban halott maga a huszár is. Mivel a csataterén nagy a tolongás, páran átgázolnak az emberen, így a véráztatta, egykor gyönyörű egyenruha cafatokban lóg, később – nem lehet tudni, ki és miért – toroktól köldökig felvágja az elhunyt hasát, akkor már híre-hamva a szép huszáregyenruhának, de itt még nem érnek véget a megpróbáltatások, mert háborúban a halált sem adják ingyen, ismeretlenek kirángatják a beleit, aztán feldobják azokat az első fára, ahol fáradt ökörnyálként csüngenek egy korhadt ágon. A csata után, amikor már mindenki elment vagy meghalt, a sebesülteket begyűjtötték, de a holtakra már nincs idő – jön egy szegény cigány asszony, és dühös, mert semmit sem talál a halott katonáknál, azért mérgében rothadt pityókát tesz a felvágott hasú emberbe. Hát ilyen a háború.

Bokor Róza halálra rémült, mert még életében nem hallotta a férjét egy szuszra ennyit beszélni. Annyira megijedt, hogy az első gondolata az volt, kedves lesz a dédapámhoz, mert itt már más nem segít. De mintha csak kitalálta volna a gondolatait, azonnal ráripakodott.

– Ne merészelje, mert azonnal írok Dr. Horváthnak, hogy készítse elő a válási papírokat!

De egyszer minden véget ér, még a háború is, és dédapám, akinek megvolt mindegyik végtagja, a fejét sem lőtték el, megbolondulni sem sikerült, úgy vélte, most már bátran állhat a felesége színe elé, hiszen teljesítette a lehetetlent: életben maradt.

– Éghet a pokol tüzében Redl ezredes, mert velem bizony nem bírt el – gondolta.

Erre a kolozsvári pályaudvaron lendületesen huppant le mellé egy keménykalapos úr, hogy hallotta-e, vitéz úr, Budapesten a villamos terjeszti a kórságot. Majd hosszasan ecsetelte, hogy a hatóságok bár titkolják, de ő biztos forrásból tudja, hogy ez a járvány, ami pusztítja az emberéletet, ez tüdőpestis, és nem nátha – és főleg nem spanyol –, ahogy állítják.

– Ha túlélte a csatákat – vett könnyed búcsút a keménykalapos a dédapámtól –, ebbe már biztosan bele fog halni.

*

Miután meggyógyult, és az orvos kiengedte a székelyudvarhelyi kórházból, a dédapám elhatározta, gyalog fog hazamenni a hegyeken keresztül. A doktor nem helyeselte. Szerinte üzeni kellene, hogy jöjjenek érte. Ő elindult. Úgy gondolta, ha képes megmászni a magaslatokat, csak azzal tudja maga mögött hagyni a háborút, Redl ezredest, Bólya eltűnését, a villamost és a pszichoanalízist. És az sem volt igaz, hogy ő mindig belealudt a felesége felolvasásaiba. Nagyon is jól emlékezett arra, hogy milyen szavakkal fejezte be Jókai a regényét: „Lélekfájás ezekre az időkre visszagondolni!”